

A SZOMBATHELYI EGYHÁZMEGYE A DUALISTA ÁLLAMBAN 1867–1914

■ Kóta Péter

Pál Ferenc monográfiája a szerző 2018-ban megvédett PhD disszertációjának anyagából formálódott könyvé. A doktori fokozat megszerzéséhez előfeltételként megkövetelt tanulmányok, konzultációk, műhelyvita, nyilvános védés már garantálják a kezünkbe került mű színvonalát. Pál minden adottsággal rendelkezik, ami egy ilyen könyv megírásához szükséges, sőt előnyös: levéltár–történelem szakos egyetemi végzettség, több éves szakmai munka éppen a téma vonatkozásában legfontosabb kutatóhelyen: a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltárban. Nem túlzás kimondani: nála alkalmasabbat aligha találunk erre a feladatra.

Miért is tekintjük jelentős alkotásnak ezt a könyvet? Leginkább azért, mert járatlan utakon indult el, a műve komplexitásához mérhető egyházmegye-történet még nem született a hazai irodalomban.

Bevezetésében röviden vázolja, hogy miben tekinti saját munkáját újszerűnek. A korábbi „triumfalista” egyháztörténetírás, amely inkább a püspökök életrajzainak sorából állt, a Franciaországban már a 20-as években kirajzoló-

dó módszertani megújulás – hazánkban Vanyó Tihamér szorgalmazása – ellenére nem tudott teljesen érvényre jutni. Jól ismerjük ennek némely okát, de egyetérthetünk Pállal abban, hogy legfőbb ideje, hogy az egyháztörténetet a társadalomtörténet irányába elmozdítsuk. Ez a célkitűzés az egyház életét a hívők és nem hívők életében játszott szerepében mutatja be. A könyv fejezetei sorra veszik ennek a társadalmi beágyazottságnak főbb témáit.

Először is a katolikus egyház általános helyzetét vázolja, áttekintve az állammal fennálló viszony alakulását a kiegyezéssel kezdődő korszakban. Ismerteti a vallásügy törvényi szabályozásának alapjait, a (bel)politikai történéseit, és a klérus ezekre adott válaszait.

A III. – A püspökség szervezete és kormányzata című – fejezetben részletesen jellemzi a püspökség szervezeti struktúráját. Nem haszontalan ez az alapvetés, noha a kánonjog(történet)i kézikönyvekben olvasható majd’ minden, amiről itt szó esik. Nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy napjainkra már felnőtt egy olyan generáció, amelyik csak hírből ismeri az egyház belső életét. A ké-

sőbbiekben mondtak megértéséhez nagyban hozzájárul ez a fejezet, jelentősen kiterjesztve olvasói körét: azokra, akik előzetes stúdiumok nélkül is meg fogják érteni a mondandókat.

Az oktatás kérdésében az állami tényezők törekvései nem mindig találkoztak az egyházi vezetők vélt vagy valós érdekeivel. Az 1868. évi oktatási törvény a modernizáció szükségleteinek felismerése nyomán az iskolaügy községi alapokra helyezését szorgalmazta. Eötvös József – maga is katolikus hívő – az egyházi autonómia szempontjából nézte a dolgot, a klérus azonban féltette az államkormányzatban élvezett befolyását, s ellenállt a jó szándékú, nagyon is szükséges reformoknak, az iskolák „községesítésének”. Számos eseteleírást olvashatunk, konkrét adatokkal alátámasztva, amelyek szemléletesen ábrázolják a helyi konfliktusok sokféleségét. Az iskolaszékek létrejötte aktivizálta a katolikus társadalmat, csakúgy, mint a tanítói testületek létrehozása. Ez utóbbiak elsődleges, kitűzött célja a szakmai továbbképzés volt, de hamarosan érdekvédelmi szerepet is kezdtek betölteni. Különösen fontos az apácarendek megjelenése a nőoktatás területén: a domonkos nővérek Kőszegen és Szombathelyen, az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek Rohoncon alapítottak iskolát.

A nemzetiségi kérdés a Monarchia – túlzás nélkül állíthatjuk – legsúlyosabb problémái közé tartozott. Ebben, mint cseppben a tenger, tükröződött a társadalom alsóbb rétegeinek szinte minden konfliktusa. Az egyház sem vonhatta ki magát ezekből a feszültséggel terhes hálózatokból. Alapos részletvizsgálatok sora illusztrálja Pál könyvében, hogy mennyire bonyolult helyzetben kellett a sokféle igénynek megfelelni. Az állami tényezők erőltették a ma-

gyarosítást, s ez természetesen kihatott a hitélet területére is. Milyen nyelven mondják a misét és a prédikációt a egyes lakosságú plébániákon (ahol esetleg éppen a plébánia és a fíliái közt volt nyelvi különbség)? Hogyan lássák el anyanyelvű papokkal az egyházközségeket? Hogyan támogassák a nemzeti ségek jogos igényeit? Az egyházi vezetés lelkipásztori szempontokat előtérbe helyezve gyakran igyekezett tompítani a kormányzati döntések élet. Izgalmas problémakör ebben a tekintetben a „vend akció”: a Vallás- és Közoktatási Minisztérium és a Szombathelyi Egyházmegye közös támogatásával meginduló mozgalom és folyóiratai valójában a vend radikális értelmiség szlovén íróinak adtak publikálási lehetőséget.

Az egyesületi élet színtereit bemutató VI. fejezet csoportosítva sorolja a társadalmi szerveződés ezen intézményeit. A katolikus egyház az egyesületeket pasztorációs okokból támogatta, ezért a legtöbb a hitbuzgalmi egyesület típusához sorolható. Ezek a Rózsafüzér Társulatok, Jézus Szent Szíve Társulatok. A Mária (nem Márai!) Szíve Társulatokról alig van információ. A skapuláré egyesületek, Mária Kongregációk és az itt név szerint meg nem említettek jelentősége abban áll, hogy erősítették a katolikus öntudatot, amire szükség volt ahhoz, hogy az egyházat és a katolikus sajtót támogassák annak politikai küzdelmeiben. A karitatív egyesületek a 19. század előtt a szerzetesrendekhez kapcsolódtak. Az iparosodás azonban kitermelt egy új típusú társulást, amelyet laikusok kezdeményeztek, de a vezetésben szóhoz jutottak a klérus tagjai is. Ide sorolhatók a Szent Vince Egyesületek, és a nagy fontosságú nőegyletek, mint az Országos Nővérdő Egyesület. Végül a kulturális és ön-

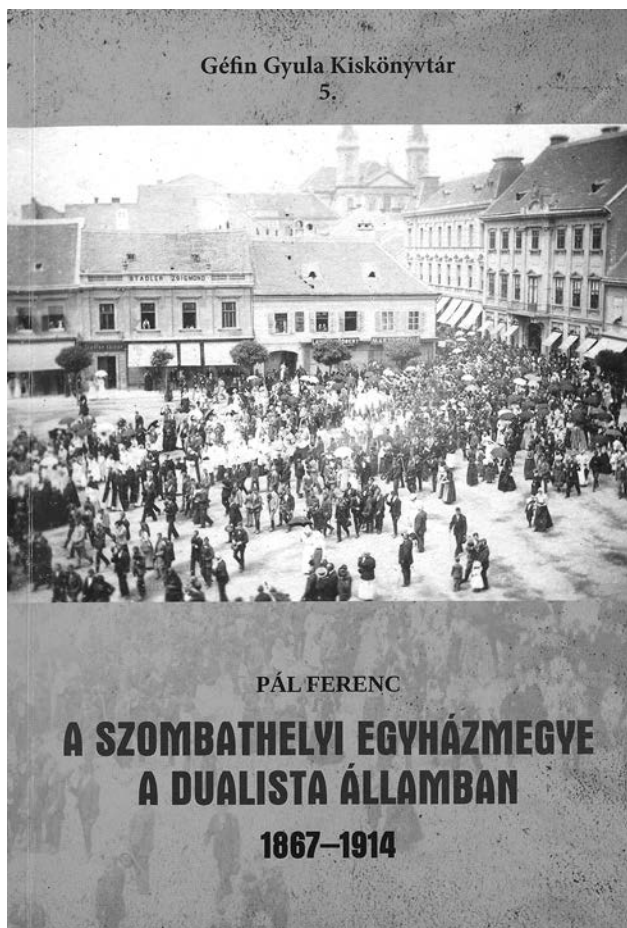
képző egyesületek típusába tartoztak olyanok, mint a Vas Megyei Katolikus Kör, a legényegyletek a megye polgársultabb településein, illetve a Katolikus Népszövetség. Mindez alátámasztja azt a megállapítást, hogy az egyház társadalomszemlélete jelentősen átalakult ezekben az évtizedekben, és a kor aktuális kérdéseiben (pl. a nőkérdés, a munkások helyzete, stb.) keresztény választ próbált megfogalmazni.

A mű a szerzetesrendek ismertetését belehelyezi a kor általános kontextusába, ami természetesen meghatározó olyan szervezetek életében, mint az alapjában véve nemzetközi katolikus egyház. Nagyívű áttekintést ad a férfi- és női rendek korabeli viszonyairól. Itt fölmentve érezte magát a szerző – joggal – az alól, hogy apró részletekbe bocsátkozzon, hiszen e téren van a legtöbb résztanulmány.

A katolikus sajtó jellemzése természet adta módon nem annyira levéltári forrásokon, mint inkább nyomtatott adatokon alapul.

A legjobban felépített része a könyvnek a katolikus politika ismertetése. A Néppárt működése és A keresztényszocializmus című fejezetekre osztás talán kissé erőltetett, de indokolható, hiszen itt éppen a katolikus politizálás lehetőségeinek megváltozását akarja érzékeltetni a szerző. Alapvető dilemmája az akkori klérusnak – s ezt nagyon jól hangsúlyozza Pál Ferenc –, hogy a kormányzatnak kiszolgáltatott felső egyházi vezetés gyakorta szembe került a helyzeténél fogva inkább a szegény (paraszti és munkás-) rétegek közt mozgó alsópapsággal.

A monográfiát egy rövid összefoglaló fejezet zárja és terjedelmes függé-

lék (irodalomjegyzék, térképvázlatok, táblázatok, névtár rövid életrajzokkal, személy- és helynévmutató) egészíti ki.

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy jelentős művel gyarapodott Vas és Zala megye helytörténeti irodalma. A Pál Ferenc által a korszak egyháztörténetéről rajzolt panorámaszerű kép választ kínál sok régi kérdésre, irányt mutat új problémák fölvetéséhez. Jól használható munka lesz helytörténeteseink könyvespolcán, olvasását a benne maradt apró sajtóhibák ellenére is föltétlenül ajánljuk mindenkinek.